

РАЗДЗЕЛ VI

МЕДЫЯЛІНГВІСТЫКА І РЭДАГАВАННЕ

Сяргей Берднік

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (г. Мінск, Беларусь)

ЛЕКСІКА СТАРАБЕЛАРУСКАГА КАНФЕСІЙНАГА ДЫСКУРСУ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ (на прыкладзе «Дзідаскаліі» Сільвестра Косава)

У апошнія дзесяцігоддзі значна пашырылася прастора рэлігійнай камунікацыі. Канфесійная сфера ўсё больш разгорнута і актыўна пачала ўваходзіць у грамадска-медыйную практыку. Рэлігійнае слова стала гучаць не толькі ў царкве, але і ў розных сродках масавай камунікацыі: з тэлеэкрана, у радыёэфіры, на інтэрнэт-рэсурсах, у некаторых дзяржаўных і прыватных навучальных установах, з'явілася на старонках друкаваны СМІ. А з канца 1990-х гг. неаднаразова ў медыяпрасторы падымаецца пытанне аб больш шырокім выкарыстанні беларускай мовы ў праваслаўным богаслужэнні. Гэтая праблема сапраўды з'яўляецца актуальнай, хоць і не вызначальнай для беларускага праваслаўя. Беларуская мова займае перыферыйнае становішча ў праваслаўнай царкве, паколькі выкарыстанне яе ў гэтай сферы залежыць ад ступені ўжывання ў беларускім грамадстве. «Ужыванне беларускай мовы ў царкве – гэта не столькі праблема Царквы, колькі праблема грамадства: калі будзе попыт – будзе і родная мова ў царкоўным жыцці», – адзначае айцец Ігар Данільчык.

Неабходна адзначыць, што ўсё ж ёсць праваслаўныя выданні на роднай мове (прыкладамі могуць служыць «Беларускі праваслаўны календар», «Ведамасці Мінскай мітраполіі», «Новы завет» і іншыя), а паводле сведчання некаторых інтэрнэт-рэсурсаў 20–30 % святароў выкарыстоўваюць у сваёй дзейнасці беларускую мову. Некалькі інакш выглядае працэс навучання ў праваслаўі на тэрыторыі Беларусі, дзе ў асноўным выкарыстоўваецца руская мова. Такая моўная сітуацыя абумоўлена, вядома, не столькі лінгвістычнымі, колькі экстралінгвістычнымі фактарамі станаўлення і развіцця нацыянальнай мовы.

Даследчыкі гісторыі беларускай мовы неаднаразова падкрэслівалі, што здабыткі старабеларускай мовы ў абмежаваным аб'ёме адбіліся ў сучаснай, у аснову якой леглі элементы народнай стыхіі. Аднак у некаторых апошніх мовазнаўчых працах праследжваецца больш цесная генетычная сувязь паміж гэтымі гістарычнымі перыядамі. Безумоўна, у першую чаргу такая сувязь выразней праяўляецца на лексічным узроўні. Дастаткова прааналізаваць адзін невялікі дакумент старабеларускага пісьменства, каб адзначыць гэтую акалічнасць. Для параўнання на прадмет ужывання ў сучаснай беларускай мове старабеларускай лексікі была абрана «Дзідаскалія» Сільвестра Косава, упершыню агучаная ў Магілёве на Сінодзе 19 кастрычніка 1637 г. Пры гэтым намі ставілася выключна мэта без аналізу паходжання прасачыць замацаванне старабеларускіх слоў, адрозных ад рускай лексікі, у сучаснай беларускай мове. Для даведак выкарыстоўваўся «Большой универсальный белорусско-русский, русско-белорусский словарь» А. М. Булыкі і Н. В. Паляшчук [1].

Сільвестр Косаў – таленавіты пісьменнік, педагог і праваслаўны мітрапаліт. Нарадзіўся ў Жаробічах, непадалёку ад Віцебска. Вышэйшую адукацыю атрымаў у Люблінскай езуіцкай калегіі і Замасцянскай акадэміі, дзе шырока прымяняліся прагрэсіўныя формы навучання. У перыяд 1635–1637 гг. Косаў рыхтаваў сваю вядомую «навуку для святароў», выдадзеную пад назвай «Дзідаскалія», якая на працягу доўгага часу з'яўлялася незаменным дапаможнікам для праваслаўных святароў Вялікага Княства Літоўскага і Польшчы. Слова *дзідаскалія* ў перакладзе з грэчаскай мовы значычыць *вучэнне, навучанне*. «Дзідаскаліяй» названы адзін з самых ранніх (першая палова III ст.) помнікаў хрысціянскага права на грэчаскай мове, які ўяўляе збор найбольш важных маральных і прававых норм розных бакоў жыцця. У кнізе «Памятники литературы Беларуси X–XVIII веков» твор Сільвестра Косава друкуецца паводле арыгінала [2]. Для ўдакладнення значэння асобных слоў быў выкарыстаны «Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы» пад рэдакцыяй М. Р. Судніка і М. Н. Крыўко [3].

Слоў, якія паводле ўжывання вызначаюцца актыўнасцю ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, у невялікім паводле аб'ёму творы мітрапаліта (у кнізе займае 7 старонак) налічваецца звыш сямідзесяці. Разгледзім найбольш тыповыя з іх у адпаведнасці з парадкам размяшчэння ў аўтарскім тэксце. Пры гэтым спачатку падаецца слова ў старабеларускім тэксце, потым яго адпаведнік у рускай мове, затым тлумачэнне ўжывання.

Друк – рус. *печать*, ужываецца са значэннем *працэс публікацыі і выпуск у свет*; **прагнуць** – рус. *жаждать*, ужываецца са значэннем *моцна жадаць*; **ведаць** – рус. *знать, иметь представление*, ужываецца са значэннем *валодаць пэўнымі ведамі, мець паняцце, уяўленне пра што-н.*; **сродак** – рус. *средство*, ужываецца са значэннем *прыём, спосаб дзеяння для дасягнення, ажыццяўлення чаго-н.*; **скарб** – рус. *сокровище, богатство*, ужываецца са значэннем *матэрыяльныя каштоўнасці*; **ужываць** – рус. *употреблять*, ужываецца са значэннем *выкарыстаць, прымяніць*; **праца** – рус. *труд*, ужываецца са значэннем *дзеянасць, накіраваная на набыццё духоўных каштоўнасцей*; **шукаць** – рус. *искать*, ужываецца са значэннем *старацца знайсці або выявіць*; **звыклы** – рус. *привычный, обычный*, ужываецца са значэннем *звычайны, традыцыйны*; **пэўна** – рус. *безусловно*, ужываецца са значэннем *безумоўна, відавочна*; **іншы** – рус. *иной*, ужываецца са значэннем *другі, адрозны ад гэтага*; **немаўля** – рус. *младенец*, ужываецца са значэннем *малое дзіця*; **натхненне** – рус. *вдохновение, воодушевление*, ужываецца са значэннем *душэўны ўздых*; **моц** – рус. *крепость, сила*, ужываецца са значэннем *духоўная сіла, трываласць*; **згуба** – рус. *гибель*, ужываецца са значэннем *пагібель, знішчэнне*; **дзякаваць** – рус. *благодарить*, ужываецца са значэннем *выказваць падзяку*; **скруха** – рус. *скорбь, печаль*, ужываецца са значэннем *туга, маркота*; **памылка** – рус. *ошибка*, ужываецца са значэннем *няправільнасць у дзеяннях, думках*; **прабачыць** – рус. *простить*, ужываецца са значэннем *дараваць памылку*.

Нават гэтыя адзначаныя лексемы ўжо сведчаць пра гістарычную пераемнасць у развіцці беларускай мовы. Прыкладзем яшчэ некалькі слоў з «Дзідаскаліі» Сільвестра Косава, што актыўна ўжываюцца ў сучасным беларускім маўленні: **напрыклад, чытальнік, адраджэнне, учынак, мець, гвалт, сведчыць, адрадзіць, асоба, таварыства, смак, злучыць, пачатак, асобна, астатні, вызначыць, захаваць, стан, належаць, злачынства, шлюбавец, перашкода** і інш. Зразумела, што ў творы шмат лексікі агульнай з рускай мовай. У большасці гэта ўсходнеславянскія, агульнаславянскія словы і запазычанні.

Такім чынам, у старабеларускім праваслаўным дыскурсе ўжо былі закладзены ўсе перадумовы для яго далейшага развіцця і шырокага выкарыстання беларускай мовы ў канфесійнай сферы.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Булыко, А. Н. Белорусско-русский, русско-белорусский словарь / авт.-сост. А. Н. Булыко, Н. В. Полешук. – 2-е изд. – Минск : Попурри, 2008. – 672 с.

2. Памятнікі літаратуры Беларусі Х–XVIII веков / сост., лит. обраб. текста, пер. на рус. яз. : И. В. Саверченко. – Минск : Беларус. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2013. – 464 с.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65 000 слоў / пад рэд. М. Р. Суднікі, М. Н. Крыўко ; афармленне А. М. Хількевіча. – 4-е выд. – Мінск : БелЭН, 2005. – 784 с.

Анна Биюмена

Минский государственный лингвистический университет

(г. Минск, Беларусь)

ПРЕЦЕДЕНТНЫЕ ФЕНОМЕНЫ В РАЙОННОЙ ГАЗЕТЕ

Средства массовой коммуникации в современном мире являются одной из наиболее значимых форм существования социальной речевой среды, которые «в настоящее время играют роль важнейших источников обмена информацией в социальной деятельности носителей языка, в их речевом общении» [1, с. 17]. Безусловно, каждому журналисту необходимо ориентироваться на свою аудиторию, писать понятным ей языком, опираться на ее «семиотический опыт» и знания о мире. Как пишет В. В. Богуславская, «журналистский текст представляет собой уникальное явление: это продукт социально направленной деятельности журналиста и процесс взаимодействия автора текста с аудиторией – особый акт коммуникации» [2, с. 238].

Одним из способов апелляции к фоновым знаниям читателя является использование журналистами прецедентных феноменов (ПФ), т. е. текстов или их фрагментов, которые хорошо известны всем представителям данного лингвокультурного сообщества и регулярно используются для создания новых текстов. Прецедентные феномены в газетных текстах обычно используются для того, чтобы привлечь внимание читателя, вызвать у него интерес к напечатанным материалам. Поэтому неудивительно, что ПФ весьма распространены именно в заголовках газетных статей, в некоторых изданиях они представляют собой основной тип заголовков. В заголовке конденсируется содержание текста, а также содержится его оценка, тем самым программируется определенное восприятие статьи реципиентом.

Мы проанализировали прецедентные феномены в белорусской районной прессе на материале газеты «Кричевская жизнь», издающейся в Кричевском районе. Отметим, что их количество в газете невелико, в среднем в каждом номере встречается 3–4 ПФ.

В соответствии с классификацией прецедентных феноменов, разработанной Д. Б. Гудковым, И. В. Захаренко, В. В. Красных, Д. Б. Ба-